

William Shakespeare (asi 23. 4. 1564 Stratford upon Avon /střední Anglie/ – 23. 4. 1616 Stratford upon Avon)

Anglický dramatik a básník, největší dramatik všech dob.

Shakespearův otec byl profesí jirchář a rukavičkář a také radní a rychtář, matka pocházela ze selského, kdysi zemanského rodu.

Shakespeare se jako osmnáctiletý oženil (r. 1582) s šestadvacetiletou **Anne Hathawayovou**; měli dceru Susannu (1583 – 1649) a dvojčata Hamneta (1585 – 1596) a Judith (1585 – 1662).

Shakespeare začal **před r. 1592** působit jako **divadelník (autor i herec) v Londýně**. Tuto svou činnost záhy spojil s **divadelní společností**, která vznikla r. 1594 a nejprve se nazývala *Služebníci lorda komořího* (The Lord Chamberlain's Men): společnost – jejíž byl Shakespeare také vlastnickým podílníkem – se stala **špičkovým reprezentantem alžbětinského dramatu** a jednou ze dvou nejvýznamnějších divadelních společností v Londýně. V r. 1599 hrála v nové divadelní budově arénového typu nazvané *The Globe* (Svět) a ležící na jižním břehu Temže. V letech 1996 – 1997 na téměř stejném místě byla uvedena do provozu její přesná replika. Když na trůn nastoupil nový král Jakub I., získala jej Shakespearova společnost hned za patrona (podporovatele) a přejmenovala se (1603) na *Královy služebníky* (The King's Men).

Shakespeare byl společensky obratný muž a pronikl jak ke kultuřmilovným šlechticům, tak do prostředí právnických studií a k panovnickému dvoru královny Alžběty I. Souhrnně řečeno, dobře poznal a osvojil si **život nejrůznějších prostředí i společenských vrstev** z města i venkova. Jako dramatik využíval **především starší látky**, jež ovšem zpracovával **hlubším, psychologizujícím a filozoficky náročným způsobem**, přičemž zároveň dbal na **duchaplnost, vtíp a pohotovou výstižnost**. Jeho **postavy mají dokonale prokreslené, mnohovrstevnaté a plně realistické charaktery**. Shakespeare odvážně **experimentoval ve formě i kompozici** dramatu, rád mísil žánry, střídal prózu a poezii, v básnických pasážích se jeho základním výrazovým prostředkem stal verš **blankvers**: je jambický nerýmovaný, má 10 – 11 slabik, a sloky o nepravidelné délce, závislé na obsahu.

Přičteme-li k tomu všemu fakt, že Shakespeare nikdy prvoplánově nereagoval na aktuální politické dění, zjistíme, že jako málokterý autor vybavil svá díla předpoklady pro **svrchovaně nadčasový účinek**. Stal se navěky platným **měřítkem dokonalosti dramatické tvorby**.

Shakespeare nikdy neopustil Anglii (což se může zdát pozoruhodné také vzhledem k tomu, že řada jeho her se odehrává v cizích zemích). V r. 1613, na prahu padesátky, se odebral na odpočinek a vrátil se z Londýna do Stratfordu, kde o 3 roky později zemřel. Jeho hrob, ozdobený sochou, která jej zachycuje při spisovatelské práci, se stal jedním z nejnavštěvovanějších míst ve Velké Británii.

Nejvýznamnější díla:

Divadelní hry: Dochovalo se 38 Shakespearových dramát (uvažuje se o jeho několika málo dalších hrách, které jsou ztraceny). Shakespearovy hry byly publikovány tiskem postupně od r. 1594, souborných vydání se jen v 17. století dočkaly čtyřikrát, což svědčí o jejich značné popularitě. Shakespearova dramata můžeme tříditi různými způsoby, nejvhodnější se jeví hledisko chronologicko-tematické, podle něhož Shakespeare napsal:

10 historických her: Jindřich VI. (Henry VI; trilogie: **1. díl** 1589 – 1592, **2. díl** 1590 – 1592, **3. díl** 1590 – 1593), **Richard III.** (Richard III; 1592 – 1594), **Král Jan** (King John; 1594 – 1596), **Richard II.** (Richard II; 1595 – 1596), **Jindřich IV.** (Henry IV; **1. díl** 1596 – 1597, **2. díl** 1597 – 1598), **Jindřich V.** (Henry V; 1599), **Jindřich VIII.** (Henry VIII; 1613),

13 komedií: Marná lásky snaha (Love's Labour's Lost; 1588 – 1597), **Komedie plná omylů** (The Comedy of Errors; 1589 – 1594), **Dva šlechtici z Verony** (The Two Gentlemen of Verona; 1590 – 1594), **Zkrocení zlé ženy / Jak zkrotit saň** (The Taming of the Shrew; 1590 – 1594), **Sen noci svatojánské** (A Midsummer Night's Dream; 1595 – 1596), **Kupec benátský** (The Merchant of Venice; 1596 – 1597), **Veselé paničky windsorské** (The Merry Wives of Windsor; 1597 – 1601), **Mnoho povyku pro nic** (Much Ado About Nothing; 1598 – 1599), **Jak se vám líbí** (As You Like

It; 1598 – 1600), **Večer tříkrálový** (Twelfth Night; 1600 – 1602), **Dobry konec vse napravi** (All's Well That Ends Well; 1601 – 1605), **Zmatek nad zmatek** (Measure for Measure; 1603 – 1604), **Dva vzneseni pribuzni** (The Two Noble Kinsmen; spoluautor John Fletcher; 1612 – 1614);

11 tragédií: **Titus Andronikus** (Titus Andronicus; 1589 – 1592), **Romeo a Julie** (Romeo and Juliet; 1594 – 1596), **Julius Caesar** (1599 – 1600), **Hamlet** (1599 – 1601), **Troilus a Cressida** (Troilus and Cressida; 1601 – 1602), **Othello** (1603 – 1604), **Kral Lear** (King Lear; 1605 – 1606), **Timon Athénský** (Timon of Athens; 1605 – 1608), **Antonius a Kleopatra** (Antony and Cleopatra; 1606 – 1607), **Macbeth** (1606 – 1607), **Koriolanus** (Coriolanus; 1608)

4 romance (tragikomedii, fantazijních her): **Perikles, knize tyrsky** (Pericles, Prince of Tyre; 1606 – 1608), **Cymbelin** (Cymbeline; 1608 – 1610), **Zimní pohádka** (The Winter's Tale; 1609 – 1611), **Bouře** (The Tempest; 1611).

William Shakespeare (1564 – 1616): Kupec benátský (napsáno někdy v období od července 1596 do července 1598)

Mladý benátský kupec Bassanio prohýřil své jmění v nejnevhodnější dobu: dívka, kterou miluje, bohatá a chytrá Porcie, totiž právě začíná podle pravidel odkázaných jí jejím zemřelým otcem hledat nápadníky. Vyhraje ten, kdo ze 3 zamčených skříněk (zlaté, stříbrné a olovené) určí tu správnou, skrývající dívčin portrét. Ačkoli tedy Porcie nepochybně nehledá muže především podle jeho majetku, přece jen jaksí není možné zařadit se do zástupu mohovitých nápadníků bez patřičně reprezentativního vzezření. Zadluženému Bassaniovovi nikdo nepůjčí, ale jeho věrný přítel, další mladý kupec Antonio, hodlá pro Bassania získat úvěr od židovského lichváře (soukromého bankéře půjčujícího na vysoký úrok) Shylocka. Ten, věkem již zestárlý, trpí jako jiní Židé projevy pohrdání ze strany křesťanů, kteří si tím patrně kompenzují pocit závislosti na židovských půjčkách.

I. dějství, 3. výstup

Vystoupí Bassanio a Shylock.

SHYLOCK: Tři tisíce dukátů. Aha.

BASSANIO: Ano, pane. Na tři měsíce.

SHYLOCK: Na tři měsíce. Aha.

BASSANIO: Ručitelem bude Antonio, jak jsem vám řekl. Už se k tomu uvázal.

SHYLOCK: Antonio se uvázal. Aha.

BASSANIO: Pomůžete mi? Vyhovíte mi? Dočkám se odpovědi?

SHYLOCK: Tři tisíce dukátů na tři měsíce a ručitelem je Antonio.

BASSANIO: Vaše odpověď?

SHYLOCK: Antonio je dobrý.

BASSANIO: Vy jste snad o něm někdy slyšel něco špatného?

SHYLOCK: Oho, to ne, to ne. Když říkám, že je dobrý, myslím tím, že je solventní. Jeho majetek je ovšem nejistý. Jednu loď má na cestě do Tripolisu, druhou do Západní Indie. Na Rialtu jsem slyšel, že třetí směřuje k Mexiku, čtvrtá do Anglie a další zboží se mu toulá po všech koutech světa. Ale lodě jsou jenom z prken a námořníci jsou jen lidi. A potom jsou tu krysy. Vodní krysy, chci říct piráti, suchozemské krysy, chci říct zloději. Pak moře, vichry, útesy. Nicméně solventní by byl. Tři tisíce dukátů. – Myslím, že mohu přijmout jeho úpis.

BASSANIO: Buďte si jist, že můžete!

SHYLOCK: Buďte si jist, že se pojistím, abych si mohl být jist. Rozvážím to. Mohl bych mluvit s Antoniem?

BASSANIO: Ráčil byste s námi poobědvat?

SHYLOCK: Aha, vepřovinu čichat, pojídat příbytek, do něhož váš prorok Ježíš Nazaretský zaklel ďábla! Budu od vás nakupovat, prodávat vám budu, mluvit s vámi budu, chodit s vámi budu, a tak dále, ale jíst, pít a modlit se s vámi nebudu. – Co nového na Rialtu? A kdopak to přichází?

Vystoupí Antonio.

BASSANIO: Signior Antonio.

SHYLOCK: Tváří se servilně jako hostinský.

Nenávidím ho, protože je křesťan,
však proto víc, že se tak podbízí,
půjčuje gratis, to jest bez úroků,
a všem nám kazí úrokovou míru.
Jen se mu jednou dostat na kobytku,
hned tučně nakrmím tu starou zášť.
Náš svatý národ z duše nenávidí,
před kupci hanobí mé obchody,
mou osobu i poctivý můj zisk
a nazývá jej lichvou. Proklel bych
svůj národ, kdybych mu to odpustil.

BASSANIO: Shylocku, slyšíš?

SHYLOCK: V duchu počítám
svou hotovost, a jak to vypadá,
tři tisíce teď dohromady nedám.
Takže co teď? Snad založí mne Tubal,
zámožný Hebrejec, můj souvěrec.
Však moment! Na kolik že měsíců
jste říkal? (*Antoniově*) Vzácný pane, buďte zdrav.
Právě jsme vás brali do úst, pane.

ANTONIO: Shylocku, třebaže já za peníze
lichvářský úrok nechci brát či dávat,
poruším zvyk a svému příteli
tak v nouzi vypomohu. Se sumou
už obeznámen je?

SHYLOCK: Tři tisíce.

ANTONIO: A na tři měsíce.

SHYLOCK: Na to jsem zapomněl. Tři měsíce.
A ručitel jste vy. Já myslel, že
nechcete úrok dávat ani brát,
aha?

ANTONIO: Já úrok neberu, já ne!

SHYLOCK: Když Jákob pásal Lábanovy ovce –
Jákob, co za předka měl Abraháma,
byl třetí dědic v pořadí, až třetí,

a zásluhou své přičinlivé matky –

ANTONIO: Tak co s ním máte? Bral snad úroky?

SHYLOCK: Úroky nebral, alespoň ne přímo.

Jen poslyšte, jak rozmnožil své jmění:

Jákob se jednou dohod s Lábanem,
že z jeho stáda za mzdu dostane
strakatá jehňata. Byl zrovna podzim
a rujné ovce táhly za berany.

Rounatí ploditelé měli se
hned k dílu, a když byli v nejlepším,
naš pastýř nelenil a nastrčil
před rozvášněné pářící se ovce
pár pruhovaně obloupaných prutů.
Počaly ovce, a když potom vrhly,
strakatých jehňátek měl Jákob požehnaně.
Svou vlastní pílí získal tučný zisk.

A zisk je požehnaní, jen se nesmí krást.

ANTONIO: Náhoda, pane. Jákob byl jen nástroj.

Nebylo v jeho moci ovlivnit,
co dělo se jen přičiněním nebes.
Vy Písmem svatým chcete hájit lichvu?
Jsou vaše zlaťáky snad beraní?

SHYLOCK: Jsou, nejsou, hlavně že se pěkně množí.

Poslyšte, pane –

ANTONIO: Slyšels, Bassanio?

I čert se může dovolávat Písma!
Když dušuje se svatě podlá duše,
je to, jak když se sladce tváří sketa
či krásné jablko zevnitř žerou červi.
Jak vábným vzhledem maskuje se faleš!

SHYLOCK: Tři tisíce, hm, slušná sumička.

A na tři měsíce. To máme úrok –

ANTONIO: Shylocku, přijmete můj úpis, ano?

SHYLOCK: Já nevím, kolikrát už jste mi spílal –

a na Rialtu, pane Antonio,
peníze vyčet mi a taky lichvu.

Já odbýval to pokrčením ramen –
příkoří Židé nosí jako odznak.

„Bezvěrec, hrdlořez a pes!“ jste křičel,
když jste mi, pane, plival na kaftan,
že rozmnožuji to, co patří mně!

Leč v tísní jsem vám, zdá se, zase dobrý!

A tak si přijdete a řeknete:

„Shylocku, honem, chceme peníze!“

Vy, pane, vy jste poplival mi vous
a vykopal mne ze dveří jak psa!

Teď po mně, pane, chcete peníze?

Co mám vám na to říct? Co třeba tohle:

„Což pes má peníze? Tři tisíce

je na psa trochu moc.“ Anebo mám

snad hlubosklon vyseknout jak otrok,

zatajit dech a ponížene špitnout:
„Minulou středu, převzácný můj pane,
jste na mne ráčil plivnout, v úterý
mne nakopat a v pátek nazvat psem:
kolik že za to ráčíte si přát?“

ANTONIO: Mám právě chuť tě znovu nazvat psem,
poplivat tě a nakopat tě taky!
Jestli nám půjčíš, prosím nepůjčuj nám
jak přátelům. Což přítel na příteli
chce rozmnožovat neplodný svůj kov?
To radši půjčuj jen svým nepřítelům,
vymáhej na nich dluh, když zbankrotují –
i s pokutou.

SHYLOCK: Vy přímo soptíte!
Chci být váš přítel a mít vaši přízeň,
na všechny urážky chci zapomenout,
opatřit celou sumu, nevzít za ni
nejmenší úrok! Vy jste však jak hluchý.
Nabídka je to laskavá.

BASSANIO: Laskavá a lákavá.

SHYLOCK: Tu laskavost vám prokážu, a rád.
Půjdem hned k notáři a sepišeme
tam prostý úpis: nesplatíte-li
tehdy a tehdy dohodnutou sumu
na dohodnutém místě, pokutou
budiž, spíš jen tak pro zasmání,
jediná libra masa vyříznutá
z té části vašeho tak bělouckého těla,
kterou si určím s dovolením já.

ANTONIO: Platí! Ten úpis zpečetím a budu
všem zvěstovat, jak laskavý je Žid!

BASSANIO: Takhle se přece za mne upsat nesmíš!
To radši navěky se smírím s nouzí.

ANTONIO: Neboj se, příteli. Tu půjčku splatím.
Vždyť do dvou měsíců – což o měsíc
je dřív, než vyprší mi úpis – čekám
desetkrát víc, než na kolik zní smlouva.

SHYLOCK: Slyšíš to, Abraháme? Tohle jsou
křesťani! Vlastní krutost nutí je
podsouvat krutost jiným! Řekněte mi,
co získám, kdyby nesplnil tu smlouvu
a já si na něm vymoh pokutu?
Což jedna libra člověčího masa
má větší užitek i cenu než
jehněčí, skopové či hovězí?
Svou nabídkou chci koupit jeho přízeň.
Berte či nechte, jak je ctěná libost,
křivdit mi ale proto nemusíte.

ANTONIO: Ten úpis, Shylocku, ti podepíšu.

SHYLOCK: Sejdeme se tedy ihned u notáře.
Sepíše nám ten povedený žert,

a já hned skočím domů pro dukáty.
Dohlídnu na dům – hlídá mi ho jeden
lajdák a není na něj spolehnutí –
a hned jsem u vás.

Odejde.

ANTONIO: Miluj bližního,
Žide, a ještě z tebe bude křesťan.

BASSANIO: Navrch huj, vespod fuj. Mně se to nezdá.

ANTONIO: Buď bez obav. Vše dobře dopadne.

Lodě tu budou před určeným dnem.

Odejdou.

V dalším průběhu děje se ukáže, že kromě Bassania, usilujícího o Porcii, tu své soukromé štěstí hledají ještě další dva mladí Benátčané, přátelé Bassania a Antonia. Graziano získává náklonnost Porciiny společnice Nerissy a Lorenzo miluje Shylockovu dceru Jessicu, která s ním dokonce z otcova domu uprchne.

Bassanio (podle divákova očekávání) uhodne správnou skříňku a on i Porcie, která si právě takový konec přála, jsou na vrcholu štěstí. Vtom však přicházejí zprávy, že Antoniovu loď na dalekých mořích ztroskotaly, Antonio je bez peněz a Shylock může žádat svou libru masa. Žid je neoblomný ve své touze pomstít se křesťanskému světu i Antoniovi osobně také za útěk své dcery a celá pře se dostane až před benátského vládce – dóžete. Bassanio a Antonio propadnou rezignovanému zoufalství, ale důvtipná Porcie má plán...

*William Shakespeare, The Merchant of Venice / Kupec benátský, Praha 1999, s. 134 – 149.
Přeložil Martin Hliský.*

William Shakespeare. Kupec benátský: poznámky k interpretaci

Kupec benátský patří k nejznámějším Shakespeareovým hrám: tuto komedii její autor napsal ve 2. polovině 16. století, tedy ve vrcholném období své tvorby, kdy se zrodily např. i Sen noci svatojánské, Veselá panička windsorská nebo Romeo a Julie.

Kupec benátský má všechny znaky Shakespeareovy tvorby a plnou měrou dokládá, proč je jeho autor největším dramatikem všech dob. Na prvním místě zaujme fakt, že hra se odehrává daleko od Anglie, a sice ve slunné **Itálii**, kde ovšem Shakespeare nikdy nebyl a všechny tamější reálie znal jen zprostředkovaně. Hra má **několik souběžně rozvíjených linií**: (1) Bassaniovo usilování o přízeň krásné a bohaté urozené dědičky Porcie, (2) moudrá zkouška pro ženichy, k níž Porcii zavázal její zemřelý otec, (3) zakázaná láska křesťanského mladíka Lorenza a židovské dívky Jessiky, (4) milostný vztah Bassaniova pobočníka Graziana a Porciiny komorné Nerissy, ovšem tyto všechny linie protíná s gradující dramatičností (5) **Shylockův nárok na libru masa** jako strašlivou cenu za neuvážený Antoniův úvěr v Bassaniův prospěch.

Hra není klasickou komedií: najdeme v ní podíl či alespoň náznaky **dalších žánrů**. Střetnutí Shylocka s oběma mladými kupci má ve svém průběhu až **tragickou povahu**, na níž se podílejí jak Shylockova pomstychtivost, tak jeho osud příslušníka ponižovaného národa bez skutečné vlasti, a závěrečné Židovo zdeptání před dóžecím soudem. Když Shylock obhajuje před Antoniem a Bassaniem svou lichvářskou živnost, odkazuje na **biblický dějepis** připomenutím Jákobovy lstivosti

při rozmnožení svěřených stád dobytka. Šaráda s třemi skříňkami je zase ryze **pohádková** a snadno si při ní připomeneme atmosféru fantazijních romancí (*Zimní pohádka* aj.) ze závěrečného období Shakespearovy tvorby. Porciina spásná obhajoba Antonia, založená na důvtipné dodatečné podmínce pro zdánlivě nezpochybnitelný nárok, je obdobou některých antických **anekdot** a motiv Antoniových lodí ohrožených na dalekých mořích zase směřuje k **dobrodružnému žánru**, jenž se ve světové literatuře právě tehdy rodí.

Hra samozřejmě dýchá ryze **renesančním pohledem** na svět. Clem je zasazení všech dějových linií do realistických, nic nepřikrašlujících společenských souvislostí počínajícího novověku. Vidíme tu významnou roli byznysu a nezastupitelnou úlohu bohatství jako součásti osobní prezentace před žádanou nevěstou. Nalézáme tu i diskriminaci Židů a aroganci křesťanů (připomeňme, že v Shakespearově době žádní Židé v Anglii nesměli žít, a dramatik se tedy musel do situace vcítit silou svého talentu), Scéna před soudem a spekulace o chystaném vyřiznutí masa zase souvisejí s dobovou zálibou v anatomii. A důraz na doslovné naplnění úpisu signalizuje nástup moderní doby, kdy psaný, objektivně zformulovaný zákon stojí nad subjektivním zájmem jednotlivce.

Vrcholnou složkou hry jsou ovšem **charaktery jednajících osob**. Nepřehlédneme, že jedinými ryze kladnými postavami jsou všechny tři dívky; muži naopak mají své silné i slabé stránky. Antonio a Bassanio vynikají pevností svého přátelství, ale chybují přílišným sebevědomím a absencí prozíravosti: ztělesňují dobový ideál člověka, který hledí vstříc budoucnosti s bezvýhradným optimismem, protože si je jist, že osobní šarm, racionální úvaha a dostatek prostředků překonají všechny nástrahy – osudově se ovšem mýlí. Shylock je postava jako oživlá ze starozákonního mýtu: ztělesňuje moudrost i záludnost – obojí vybudované na základě tvrdých životních zkušeností (monolog *Což nemá Žid oči?*). Ve své touze po pomstě Shylock připomíná hněvivé starozákonní proroky a tato póza je narušena až Porciiným apelem na křesťansky pojatou empatii (*Slitovnost má však vyšší moc než žezlo*).

Shakespeare píše nerýmovaným veršem blankversem, který je pro něj typický. Dokáže však využít všechny možnosti jazyka, od subtilních hnutí mysli (Porciino rozechvění před každou z voleb, ale především před volbou Bassaniovou) až po slovní hříčky (Graziano a Nerissa k sázení se o prvenství v narození kluka: Nerissa: *To se přece nedělá!* Graziano: *Že nedělá? Já ti ho udělám*).

Shakespeare umí odlišit povahy také v závislosti na společenské pozici: porovnejme reakci na spor o vylákané prsteny: aristokratický pár Porcie a Bassanio řeší celou záležitost zdrženlivě a noblesně – zcela jinak než zemitě plebejská dvojice Nerissa a Graziano. Mimočodem: spor o prsteny představuje kompoziční prvek **odloženého konce**, který přispívá k výraznějšímu vyznění závěru hry.